

Baltų mitologijos tyrinėjimų esama padėtis

Nikolai MIKHAILOV

Siūloma tema, žinoma, yra per plati, kad būtų imanoma ją pilnai išskleisti vos keletame puslapių. Savaiame supranta, pradžioje reiktų kiek galima smulkiau ją aprašyti. Kai kas šioje srityje jau padaryta anksčiau, kai kurios studijos pasirodė pastaruoju metu, o kai kas dar būtų padarytina. Visa tai – vadinamoji istoriografinė kalbamosios problemos pusė, tai yra baltų mitologijos tyrinėjimų istorija. Bet yra ir grynai filologinė klausimo pusė. Čia reiktų iš pagrindų aprašyti ir konkrečią medžiagą, ir kokios būklės yra visos baltų mitologijos rekonstrukcija (tarkime, kad pripažįstame tokias sąvokas kaip „baltų“, arba „prabaltų“, mitologija bei „rekonstrukcija“), ir kokių duomenų turime kiekvienai baltų tradicijai atskirai.

Apskritai bet kurios rūšies mitologijos tyrinėjimams nepaprastai svarbu rašytiniai šaltiniai. Reikia iškart pasakyti, kad pirminiai (tradicinės terminologijos prasme) baltų mitologijos šaltiniai iki šiol išsamiausiai surinkti bei išanalizuoti yra W. Mannhardto knygoje *Letto-preussische Göttelehre*.¹ Verta prisiminti, kad šią knygą Mannhardtas parengė XIX a. pabaigoje, o po mokslininko mirties ją suredagavo, papildė ir pirmąsyk 1936 metais Rygoje išspausdino Berkholzas. Tais pat metais pasirodė ir K. Klemenso rinkinys,² į kurį kiek anksčiau irgi jau buvo įtrauktas trumpas skyrelis *Religionen Balticae* (p. 92–113), kuriame pateikti pagrindiniai baltų pagonybę liečiantys fragmentai. XIX a. pabaigoje pasirodė ir žinoma Mierziński knyga.³ O paskui, regis, jokio apibendrinančio šaltinių rinkinio jau nebeatsirado. Tik visai neseniai N. Vėliaus paskelbtoje antologijoje *Lietuvių mitologija*⁴ pažadėta išleisti *Baltų religijos ir mitologijos šaltinių* pirmąjį tomą. 1996-aisiais šis tomas pasirodė,⁵ tik, deja, jau po N. Vėliaus, pagrindinio jo rengėjo, mirties. Palyginti neseniai, 2001 metais, pasirodė ir antrasis tomas.⁶ Šio daugiatomio veikalo išleidimas baltų mitologinės tradicijos tyrinėjimuose gali atverti ištisą naują epochą.

Vadinamųjų antrinių šaltinių (t. y. vėlyvų folklorinių liudijimų) tyrinėjimo situacija, priešingai, atrodo optimistiškesnė. Teoriniu požiūriu svarbiausia, regis, yra tai, kad liaudies duomenys jau kuris laikas tyrinėtojų pripažįstami kaip visavertis mitologijos šaltinis. Turime vertingas latvių *dāinas*, lietuvių dainų ir etnografijos bei tautosakos duomenų rinkinius, ir iki šiol folkloro rinkimo darbas nesiliauja. Naujai surinktą folklorinę medžiagą kuo sėkmingiausiai galima panaudoti kai kurių mitologijos fragmentų rekonstrukcijai.

Kalbant apie tyrinėjimų istoriją, reiktų pasakyti dar vieną šiaip jau žinomą dalyką, būtent, kad Vakarų (arba ne baltų) mokslininkų pats darbo pobūdis ir jų panaudojama me-

džiaga, o todėl galiausiai ir tyrinėjimo rezultatai gerokai skiriasi nuo jų kolegų baltų kraštuose. Dėl pirminių šaltinių analizės, tai po Mannhardto su Berkholzu ir Klemenso, galime tiesiai pasakyti, Vakaruose buvo padaryta labai mažai arba mažne visai nieko. Baltijos šalyse gi, dėl gerai žinomų ideologinių bei politinių priežasčių, didesnio darbo šioje srityje nebuvo galima nė imtis. Ir vis dėlto kai kas buvo padaryta, būtent Lietuvoje išleistas Lasickis, Petras Dusburgietis, Bretkūnas⁷ bei kt. Vakarų mokslininkų baltų mitologinės tradicijos studijose gi ypač stebina tai, kaip menkai teatsižvelgiama į pačių baltų kalbų bei folklorinės medžiagos duomenis ir – pastaruoju metu – į lietuvių bei latvių specialiąją literatūrą. Tokių gerbiamų religijotyrininkų indoeuropeistų ar slavistų kaip M. Eliade, J. Puhvelas, F. Vyncke, Ph. Jouet darbai,⁸ kuriuose nesinaudojama mažne jokiais tikrais baltiškais duomenimis, šioje baltų mitologijos (kaip mokslinės disciplinos) raidos stadijoje nebegali patenkinti. Antraip tektų kalbėti apie dvi „baltų mitologijas“ – vakarietiškoją ir baltiškąją, o tai, žinoma, yra nerimta ir nepriimtina (slavistikoje ar germanistikoje tokia situacija būtų tiesiog neįsivaizduojama).⁹

Po Sovietų okupacijos į Vakarų išvykę baltų kilmės mokslininkai aktyviai prisidėjo prie to, kad tokią situaciją kaip nors pakeistų. J. Balio, M. Gimbutienės (Gimbutas), A. Greimo, H. Biezajo, K. Straubergo veiklos negalima neįvertinti. Deja, minėtieji mokslininkai dirbo mažne išimtinai kiekvienas savo tautinės tradicijos viduje. Pavyzdžiui, Haraldo Biezajo autoritetas bei nuopelnai, kaip ir jo knygų reikšmė, – nenuginčijami. Ir vis dėlto reikia pasakyti, jog sąvoką „baltų“ savo darbuose jis var-tojo ten, kur korektiškiau būtų sakyti „latvių“. Baltų mitologiją Biezajas kone ištisai rekonstruoja vien latviškų duomenų pagrindu.¹⁰ Labai dažnai dirbama tik vietinės tradicijos ribose ir labai retai – bendros baltų tradicijos mastu, o jeigu ir vienos konkrečios vietinės, tai ją kaip tokią ir apibrėžiant. Tam tikra prasme ši pastaba liečia ir tuos baltų mokslininkus, kurie dirbo gimtinėje. Kita vertus, reikia pripažinti, kad visi svarbesni tyrinėjimai nepriklausomybės laikotarpiu (1918–1940; visų pirma paminėtini J. Balys, Z. Ivinskis Lietuvoje bei P. Šmits, K. Straubergs Latvijoje) ir per kitus dvidešimt metų buvo atlikti kaip tik baltų filologų. Tarp pastarųjų ypatingo įvertinimo nusipelnė Norberto Vėliaus darbai, kuris baltų mitologijos studijose daug nuveikė tiek praktiniu (tautosakos rinkimas), tiek teoriniu požiūriu (savo knygomis, kuriose aprašomas baltų pasaulio modelis bei atskiros jo sudėtinės dalys¹¹). Paminėtinos ir P. Dundulienės knygos, nors paskutiniosiose iš jų aptinkama iš-tisa eilė niekaip nepagrįstų teiginių.¹²

Pastaruoju metu „Baltų mitologijos“ tema, su viltimi suartinti Vakarų Europos ir baltų mokslininkus, kai kas padaryta ir Pizos universitete. 1995-aisiais pasirodė antologija *Mitologia baltica*.¹³ Tame pačiame universitete leidžiamas metraštis *Res Balticae*,¹⁴ kuriame numatytas ir skyrius „Baltų mitologija ir tautosaka“.

Toms mitologinėms tradicijoms, kurios turi mažai pirminių šaltinių (arba išvis jų neturi), pripažinus esant galima bei „legitimizavus“ rekonstrukcijos sąvoką, tyrinėjimo metodai, tikslai bei perspektyvos pakito iš esmės, kokybiškai. Reikšmingu žingsniu rekonstruojant slavų ir baltų mitopoetinę tradiciją tapo V. Ivanovo ir V. Toporovo knyga „Tyrinėjimai slavų senienų srityje“.¹⁵ Čia reikia turėti galvoje, kad daugiausia šioje knygoje kalbama apie slavų mitologijos rekonstrukciją, nors kartu gausiai cituojama baltiška medžiaga, kuri tam tikru „pra-lygiu“ (prabaltų? baltoslavų?) susiejama bei gretinama su slaviškąja. Baltiškoji dalis vėliau tų pačių autorių įvairaus laikotarpio straipsniuose tapo išrutuliota.¹⁶ Svarbiausias Ivanovo ir Toporovo darbų rezultatas yra tas, kad jie atrado ir suformulavo vadinamąjį pagrindinį mitą (*основной миф*), arba Perkūnijos mitą, kurio schemą baltų tradicijoje – savo straipsnyje „Baltų mitologija“ enciklopedijoje „Pasaulio tautų mitai“¹⁷ – su pagrindinėmis Perkūno (lat. *Pērkons*) ir Velnio (lat. *Velns*) figūromis rusų mokslininkai susieja taip:

„Griausmo dievas, kuris gyvena danguje arba ant kalno, persekioja apačioje, žemėje esantį savo priešininką (šis priešininkas dažnai yra angies pavidalo). Liaudies tradicijoje kartais paaiškinamos ir griausmo dievo pykčio priežastys, būtent priešininko ryšiai su Perkūno žmona arba jos pagrobimas, taip pat galvijų arba žmonių pagrobimas. Persekiojamas priešininkas slapstosi po įvairiais daiktais (medžiu, akmeniu), pasiverčia karve, žmogumi... Griausmo dievas ratuose, traukiamuose žirgų arba ožio, pagauna savo priešininką, sviedžia žaibą, suskaldo ažuolą arba akmenį ir priešininką užmuša. Tada lyja lietus, kuris teikia vaisingumą bei derlingumą“.

Ši „pagrindinį mitą“ patvirtino ir vėliau pasirodę nepriklausomi tautosakos šaltiniai. Turimos galvoje lietuvių liaudies sakmės apie Perkūno ir Velnio tarpusavio kovą, išleistos N. Vėliaus parengtame rinkinyje *Laumių dovanos*¹⁸ (anksčiau taip pat J. Balio¹⁹). Vėliau pagrindinis mitas dar buvo papildytas kai kuriais kitais fragmentais, kaip antai „Mėnesio vestuvės“, su tokiomis pagrindinėmis figūromis kaip Saulė (lat. *Saule*), Mėnuo (lat. *Mėness*) ir Aušra (lat. *Austra* arba *Auseklis*).

Atradus bei rekonstravus šiuos archajiškus baltų mitopoetinės tradicijos mitus, baltų mitologija įgavo naują, „rekonstrukcinę“, kryptį, kuri, viena vertus, užsiima tolesne ištiso baltų mitologijos komplekso rekonstrukcija (nepamirškime prūsų tradicijos išskirtinumo palyginti su lietuviškąja bei latviškąja), o kita vertus, „kontroliuoja“ rekonstruotosios schemas teisingumą (visuomet ieškoma tolesnių jos galiojimo patvirtinimų įvairiuose tautosakos tekstuose). Tos pat krypties rėmuose pasirodo ir kai kurių slavistų bei baltistų ne itin mėgstama „baltoslavų mitologijos“ sąvoka, kurios egzistavimas, mūsų nuomone, vis dėlto yra pagrįstas. Reikia patikslinti, kad šiuo atveju kalbama ne apie vienos kurios tradicijos chronologinę ar turinio pirmenybę, bet apie tipologiškai bendrą pradinę

fazę, iš kurios vėliau ir išsirutuliojo abi vėlesnės tradicijos (baltišką ir slavišką arba netgi atskiros baltų ir atskiros slavų). Jaunesnioji baltų (ypač lietuvių) filologų karta šią, rekonstrukcijos, kryptį bent iš dalies priėmė ir sėkmingai joje dirba. Pavyzdžiu galima imti G. Beresnevičiaus knygą *Baltų religinės reformos*,²⁰ taip pat įvairius mitologijai bei religijai skirtus I. Narbuto, V. Šimėno, pagaliau to paties G. Beresnevičiaus bei kitų straipsnius Lietuvos kultūros ir meno instituto parengtuose leidiniuose.²¹ Itin reikšminga atrodo paskutinioji N. Laurinkienės knyga apie Perkūną.²² Pagaliau reikia pasidžiaugti atgimusia „Tautosakos darbais“, rengiamais ir leidžiamais daugiatomiais J. Balio „Raštais“ (pasirodė jau trys tomai), neseniai išėjusiu V. Toporovo straipsnių baltų mitologijos temomis vertimų rinkiniu ir t. t. Paminėtina ir visai nauja, dar „šilta“ D. Vaitkevičienės studija apie ugnies semantiką baltų tradicijoje, kurioje jau gausiau naudojama ir latviška medžiaga.²³ Latvių mitologijos srityje pažymėtini J. Kursytės (*Kursīte*) darbai.

Kokie gi baltų mitologijos tolesni uždaviniai ir, vadinasi, perspektyvos? Pirmasis jau buvo paminėtas – tai pirminių šaltinių publikavimas, kuris savaime skatins ir jų tolesnę analizę bei interpretaciją. Paskui, kad ir kaip dažnai pirminių šaltinių pateikta informacija laikyta abejotina bei kartais pernelyg kategoriškai „demaskuota“ kaip fantazijos, galima būtų vis dėlto į ją atsigręžti atsizvelgiant į tai, kad tik labai nedidelėje dalyje pranešimų tiesai nusižengta tyčia. Objektivesnės analizės nusipelno ir daugiau šaltinių. Kai kurie išvis dar niekuomet dorai netyrinėti. Be to, kai kurie pranešimai, laikyti neautentiškais, kartas nuo karto netikėtai randa patvirtinimą kitose tradicijose.

Galima būtų pateikti vieno tokio „atradimo“ pavyzdį. Evangelikų pastoriaus iš Frydersdorfo – Christiano Knauthe's veikale „Išsami aukštutinių sorbų-vendų Bažnyčios istorija“²⁴ visiškai netikėtai randame pagonišką slaviškai baltišką panteoną. Iš 31 panteono pozicijos 13 yra baltiškų. Šiose 13-oje baltiškųjų pozicijų minima 16 dievų: *Protimpus, Occopir-nus, Schwaixtixius, Zwiczius, Worskaitus, Schweibratus, Antympus, Pilvitus, Pergrubius, Curcho / Gorcho, Henilo / Honidlo, Puscetus, Auschwitus, Picollus, Barstuccae, Marcopetae*. Knauthe's liudijimai, žinoma, yra antriniai ir didele dalimi nurašyti nuo kitų, ankstesnių pranešimų (pvz., nuo Frezelio). Tačiau įdomus čia yra pats baltiškų dievybių faktas, juoba kad Knauthe leidžia suprasti, jog tokių pagoniškų figūrų vendų tradicijoje iš tikrųjų būta. 15 iš 16 dievybių be jokios abejonės yra prūsijos kilmės. Įdomi šiame sąrašė yra, ko gero, vienintelė lietuviška dievybė *Henilo / Honidlo*, kurią, regis, galima būtų sieti su neretai ginčytu Strykowski *Goniglis, Goniglis dzeiwos*. Dar keičiau yra Karlo Haupto „Lužicos padavimuose“²⁵ aptikti tokį štai pranešimą: *Honidlo oder Hennil (der Wächter, Führer) wurde von den lausitzischen Wenden als Schutzgott verehrt. Der Hirt des Ortes ging mit einem Stabe, an dessen oberem Ende eine Hand befestigt war, welche einen eisernen Ring umklammerte, von Haus zu Haus, und rief an jeder Thüre: Wache, Hennil, wache! Dieser Umzug wurde mit Scausereien gefeiert. Noch jetzt heißt Honidlo bei den Wenden ein Hirtenstab. Vor Kurzem [sic!] noch pflegten sie sich gegenseitig zuzurufen: ich werde dir den Honidlo in's [sic!] Haus schicken, ohne sagen*

zu können, was sie damit meinten. „Honidlo, arba Hennilą (sargas, vedlys), Lužicos (vok. Lauzico) vendai gerbė kaip dievą sargą. Kaimo kerdžius su lazda, kurios viršutiniame gale buvo pritaisyta ranka, nutvėrusi geležinį žiedą, eidavo iš namo į namą, prie kiekvienų durų sušukdamas: Budėk, Hennilai, budėk! Šią eiseną atšvėsdavo puotaudami. Dar dabar vendai piemens lazda vadina Honidlo. O Kurše įprasta vienas kitam sušukti: 'Aš tau Honidlo į namus pasiūsiu!', nors niekas nebegaali pasakyti, kas turima galvoje". Ne mažiau dėmesio verta ir paties Haupto pastaba šiam pranešimui: *Der Feldschutzgott ward auch in Litthauen verehrt. Dort hieß er Gonidlo. „Dievą laukų sargą gerbė ir Lietuvoje. Ten jį vadino Gonidlo”*.²⁶

Be to, reikia, žinoma, toliau rinkti ir tyrinėti folklorinius šaltinius. Šioje srityje ypač svarbi latvių *dāinu* analizė bei datavimas. Įrodžius jų archajiškumą, galima būtų kalbėti apie autentišką, nors ir schematišką, pagrindinių baltų tradicijos mitinių motyvų pavidalą.

Kitas uždavinys visų pirma susijęs su rekonstrukcijos kryptimi. Reikėtų pateikti tikslų baltų mitologijos chronologinį suskirstymą. Tai būtų prasminga ne tik istoriškai, bet ir kultūriškai. Kuriuo periodu dar turėtume kalbėti apie prabaltų (baltoslavų) mitologiją, o kada prasideda išsišakojimas, kuriam jau galėtume taikyti „prūsų, lietuvių ir latvių mitologijos” apibrėžimus? Ir kaip turi atrodyti toji hipotetiškoji pirminės fazės bei vėlesnių lokaliųjų tradicijų mitologijos rekonstruotoji schema? Labai svarbu, regis, būtų aprašyti ir patį bendros pirminės tradicijos perėjimą į vietines šakas. Ar apskritai galima kalbėti apie rekonstruotas „prūsų”, „lietuvių” arba „latvių” mitologijas atskirai viena nuo kitos? Beje, šis aspektas iki šiol detalčiau nėra nebuvo nagrinėtas. Rekonstrukcijos uždaviniams taip pat priklauso toliau tyrinėti pagrindinio mito motyvus ir kitus mitologinius fragmentus (dvynių mitą, teogoninius mitus, plg. lat. *Dieva dėli*, gausias *mātes* ir kt.).

Versta iš: *Mikhailov N. Der aktuelle Zustand der Forschung der baltischen Mythologie // Studia mythosaeiologica 1: Mikhailov N. Baltische und slawische Mythologie: Ausgewählte Artikel. – Madrid, 1998. – P. 49–63.*

*Iš vokiečių kalbos vertė Dainius RAZAUSKAS.
2003 metais vertimas autoriaus papildytas.*

NUORODOS:

1. *Mannhardt W. Letto-preussische Göttelehre. – Riga, 1936.*
2. *Clemen C. Fontes religionum primitivarum, praeindogermanicarum, indogermanicarum minus notarum / Fontes historiae religionum ex autoribus graecis et latinis collectos edidit Carolus Clemen, fasciculus IV. – Bonnae, 1936.*
3. *Mierziński A. Źródła do mytologii litewskiej. Mythologiae lituanicae monumenta. – T. I–II. – Warszawa, 1892–1896.*
4. *Lietuvių mitologija / Parengė N. Vėlius. – T. I. – Vilnius, 1995. – P. 5.*
5. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. – T. I: Nuo seniausių laikų iki XV amžiaus pabaigos / Sudarė N. Vėlius. – Vilnius, 1996.*
6. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. – T. II: XVI amžius / Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 2001.*
7. *Lasickis J. Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus. – Vilnius, 1969; Bretkūnas J. Rinktiniai raštai. – Vilnius, 1983; Petras Dusburgietis. Prūsijos žemės kronika. – Vilnius, 1985.*
8. *Plg. Eliade M. La religione dei balti // Eliade M. Storia delle credenze e delle idee religiose III. – Firenze, 1990. – §249; Puhvel J. Indo-European Structure of the Baltic Pantheon // Myth in the Indo-Eu-*

- ropean Antiquity. – Berkeley–Los Angeles–London, 1974; pastaruju metu ir *Puhvel J. Lyginamoji mitologija. – Vilnius, 2001; Vyncke F. La religione dei balti // Le religioni dell'Europa centrale precristiana / A cura di H.-Ch. Puech. – Roma–Bari, 1988; Jouet Ph. Religion et mythologie des Baltes: Une tradition indo-européenne. – Milano–Paris, 1989 ir kt.*
9. Tiesa, pastaruju metu situacija gal kiek ir taisosi, turint galvoje Y. Luwen knygą apie gyvatę baltų tradicijose, Dinio ir Mikhailovo preliminarinę XX a. baltų mitologijos bibliografiją, R. Eckerto mitologinio pobūdžio straipsnius ir kt.
 10. *Plg. Biezais H. Baltische Religion // Ström A., Biezais H. Germanische und Baltische Religion. – Stuttgart–Berlin–Köln–Mainz, 1975. – P. 311 tt; Biezais H. Die baltische Ikonographie. – Leiden, 1985; Biezais H. Baltic Religion // Encyclopedie of Religion. – T. II. – 1987 bei kt.*
 11. Žr. svarbiausias šio autoriaus knygas: *Vėlius N. Mitinės lietuvių sakmių būtybės. – Vilnius, 1977; Vėlius N. Senovės baltų pasaulėžiūra. – Vilnius, 1983; Vėlius N. Chtoniškasis lietuvių mitologijos pasaulis. – Vilnius, 1987.*
 12. *Plg. paskutinius darbus: Dundulienė P. Lietuvių liaudies kosmologija. – Vilnius, 1988; Dundulienė P. Pagonybė Lietuvoje. – Vilnius, 1989; Dundulienė P. Senovės lietuvių mitologija ir religija. – Vilnius, 1990.*
 13. *Mitologia baltica: Studi sulla mitologia dei popoli baltici. Antologia / A cura di P. U. Dini, N. Mikhailov. – Pisa, 1995.*
 14. *Res Balticae 1995: Miscellanea italiana degli studi baltistici / A cura di P. U. Dini, N. Mikhailov. – Pisa, 1995; Res Balticae 1996. – Pisa, 1996 ir t. t.*
 15. *Иванов В. В., Топоров В. Н. Исследования в области славянских древностей. – Москва, 1974.*
 16. *Plg. svarbiausias: Ivanov V. V., Toporov V. N. Le mythe indoeuropéen du dieu de l'orage poursuivant le serpent: reconstruction du schéma // Echanges et communications: Mélanges offerts à C. Lévi-Strauss à l'occasion de son 60ème anniversaire. – Paris–The Hague 1969; Иванов В. В., Топоров В. Н. Балтийская мифология в свете сравнительно-исторических реконструкций индоевропейских древностей // Zeitschrift für Slavistik. – 1974, Nr. 19, d. II; Топоров В. Н. Заметки по балтийской мифологии // Balto-slavjanskij sbornik. – Moskva, 1972. – P. 289–314; Toporov V. Tradition mythologique lettone et *vel- en balto-slave (un fragment du “mythe principal”) // Exigences et perspectives de la sémiotique. Recueil d'hommages pour A. J. Greimas / eds. Parret H., Ruprecht H. G. – Amsterdam–Philadelphia, 1985. – P. 539–549 ir kt.*
 17. *Иванов В. В., Топоров В. Н. Балтийская мифология // Мифы народов мира. – Т. I. – Москва, 1980. – P. 153–159.*
 18. *Laumių dovanos: lietuvių mitologinės sakmės / Paruošė N. Vėlius. – Vilnius, 1979.*
 19. *Balys J. Perkūnas lietuvių liaudies tikėjimuose // Tautosakos darbai. – T. III. – Kaunas, 1937; paskutiniu metu perleista J. Balio „Raštuose”: Balys J. Raštai. – T. I. – Vilnius, 1998.*
 20. *Beresnevičius G. Baltų religinės reformos. – Vilnius, 1995.*
 21. *Ikikrikščioniškos Lietuvos kultūra. – Vilnius, 1992; Prūsijos kultūra. – Vilnius, 1994; Lietuvos kultūros tyrinėjimai 1. – Vilnius, 1995; Dangaus ir žemės simboliai. – Vilnius, 1995 ir t. t.*
 22. *Laurinkienė N. Senovės lietuvių dievas Perkūnas. – Vilnius, 1996.*
 23. *Vaitkevičienė D. Ugnies metaforos: Lietuvių ir latvių mitologijos studija. – Vilnius, 2001.*
Visai paskutinėmis dienomis pasirodė nauja G. Beresnevičiaus knyga „Eglė žalčių karalienė ir lietuvių teogoninis mitas” (Vilnius, 2003).
 24. *Knauthe Ch. Derer Oberlausitzer Sorberwenden umständliche Kirchengeschichte. – Görlitz, 1767.*
 25. *Haupt K. Sagenbuch von Lausitz. – T. I. – Leipzig, 1862. – P. 13 ir toliau.*
 26. *Kitokią Honidlo / Gonidlo etimologiją žr.: Mosziński L. Die vorchristliche Religion der Slaven im Lichte der slavischen Sprachwissenschaft. – Köln–Weimar–Wien, 1992; Mosziński L. Thietmars slavische Etymologien // Analecta indoeuropaea cracoviensia Ioannis Safarewicz memoriae dicta / Endeda curavit W. Smoczyński. – Cracoviae, 1995. – P. 264–277; smulčiau apie Christiano Knauthe's panteono baltiškąją dalį dar žr.: Mikhailov N. Das “gemischte” slawisch-baltische Pantheon von Christian Knauthe // Res balticae. – Pisa, 1995. – P. 115–139.*